

מדינת ישראל

בתי הדין הרבניים

ב"ה

תיק 1142916/1

בבית הדין הרבני הגדול ירושלים

לפני כבוד הדיינים:

הרב אליעזר איגרא, הרב שלמה שפירא, הרב ציון לודאילוז

המערער: פלוני

נגד

המשיבה: פלונית

הנדון: טובת הילדים – מזונות ותנאי מחיה ראויים אל מול משמורת משותפת

פסק דין

לפנינו ערעור על החלטת בית הדין האזורי מתאריך י"א באב תשע"ד (3.8.14) הקובעת כי על פי ההלכה אין מקום לפטור עקרונית את האב ממזונות ילדיו, כאשר משמורת הילדים משותפת.

בית הדין האזורי האריך בפסק דין מנומק המברר את מקורות החיוב השונים עד שהגיע למסקנתו כי חיוב האב במזונות ילדיו הוא עיקרון הלכתי המחייב את האב גם במקרה שחלוקת זמני השהייה והכנסות הצדדים שוויוניות.

האב בהופיעו לפנינו חזר על דבריו בבית הדין האזורי שאין הוא מבקש דיון פרטני (כפי שהוצע לו בבית הדין האזורי על גובה המזונות והשיקול להפחתה) אלא דיון עקרוני המבוסס על החלטת בג"ץ הקובעת כי במזונות הילדים שמגיל שש ואילך המצויים במשמורת משותפת וכשהכנסות ההורים שוות יישאו שני הצדדים בשווה, דהיינו: האם לא תהיה זכאית למזונות. האב הוסיף לטעון שיש לכך מקור הלכתי של "ועשית הישר והטוב".

טענת האם מנגד היא שמאז הגירושין, במשך שלוש שנים, אין האב נותן לה מנוחה ממאבקים משפטיים בלתי-פוסקים בעניין הסדרי השהות והמשמורת (עניין המשמורת והסדרי השהות מתנהל בבית המשפט) שתכליתם להגיע למשמורת משותפת ולביטול חיובו במזונות – בעקבותיה.

האם טוענת כי על אף פסק דין הקובע שעל האב לשלם לה 3,800 ש"ח לשני הילדים (כולל מדור) וכן את מחצית ההוצאות החריגות ("מחציות"), אין הוא משתתף בשום הוצאה חריגה וכמעט אינו משלם מזונות. חובו בהוצאה-לפועל עומד על 60,000 ש"ח.

היא אינה מבקשת ממנו השתתפות במחציות כי היא מתחשבת בו ונושאת לבדה בכל העול של החוגים, ביגוד, חינוך, משקפיים העולים 2,000 ש"ח לשנה (משקפיים מיוחדים) וכו'.

בשל מצב זה אין היא שוכרת דירה אלא מתגוררת בבית אביה המבוגר ועם אחיה – רווק בן ארבעים – המתגורר עימו. לילדים יש שם חדר. היא עובדת קשה כדי לפרנס את המשפחה (מלמדת עד השעה 16:00 כל יום ובנוסף לכך – שיעורים פרטיים), הכנסותיה הן כ-11,000 ש"ח והיא נושאת בחובות מחיי הנישואין.

מדינת ישראל

בתי הדין הרבניים

מנגד האב, רופא שיניים במקצועו, טוען שהוא משתכר כ-10,000 ש"ח. הוא עובד ממשלתית ב"בריאות השן". הוא שוכר דירה שבה סלון המשמש למגוריו וחדר לילדים, מתמודד עם חובות מחיי הנישואין וגם קונה לילדים ביגוד. הילדים נמצאים איתו הרבה, וכיוון שהאם עובדת יותר הם נמצאים אצלו בצוהרים יותר מאצל האם, הוא משלם חלקית את חוב המזונות.

פתחתי בתיאור קצר של התיק העומד לפנינו, שלדעתי הוא דוגמה מאלפת לבעיית שינוי המגמה בעניין המשמורת ומזונות הילדים. וממנו יש לגזור את המבט הכללי בדיון על חיוב ההורים במזונות ילדיהם כדיון "מן הפרט אל הכלל".

הדיון המציאותי

לנגד עינינו אנו רואים זוג הורים שלכאורה אך טובת ילדיהם לנגד עיניהם, וכל רצונם הוא להיות להם הורים משמעותיים ולשהות במחיצתם את הזמן המרבי.

בפועל המצב שנגרם הוא שונה – הילדים אינם מקבלים את המסגרת הראויה להם: כאשר הם עם האב הם גרים בדירה קטנה וצפופה, גם לאב אין שום פרטיות ויכולת לפתוח לעצמו 'דף חדש'. וכאשר הם עם האם הם מתגוררים בבית עם סב זקן ועם אחי האישה, בתנאים קשים ללא כל פרטיות המתבקשת לטובת הילדים והמשפחה הגרעינית. במקביל גם האם נאלצת לוותר על פרטיותה.

כל זה קורה בעקבות סירוב האב לשלם את דמי המזונות, שלטענתו האם לא זכאית להם. אין ספק כי המזונות בסך 3,800 ש"ח שנקבעו לאם, היו מאפשרים לה לשכור דירה (ב...) ולאפשר מדור סביר לילדים וחיים נורמליים יותר בעבור ההורים – דבר שישפיע מאוד גם על הילדים.

זוג ההורים שלפנינו גידלו את ילדיהם בהכנסה משותפת של כ-20,000 ש"ח. הסכום הנ"ל הספיק להם בלי שנשאר עודף. לטענת האישה האב השתכר עוד כ-4,000 ש"ח מדי חודש בחודשו ונזקק גם להם לצורך החיים השוטפים.

כיום כל צד נשאר עם כ-10,000 ש"ח לחודש – כמחצית מההכנסה שהייתה להם כזוג.

לטעמי אין צל של ספק שאי אפשר לגדל את שני הילדים בצורה סבירה כאשר כל צד נשאר עם מחצית מסכום המחיייה הקודם.

תנאי המחיה של כל אדם נמדדים על פי סביבתו והרגליו.

שנינו במסכת כתובות (דף סז ע"ב):

תנו רבנן: "די מחסורו" – אתה מצווה עליו לפרנסו, ואי אתה מצווה עליו לעשרו; "אשר יחסר לו" – אפילו סוס לרכוב עליו ועבד לרוץ לפניו. אמרו עליו על הלל הזקן שלקח לעני בן טובים אחד סוס לרכוב עליו ועבד לרוץ לפניו, פעם אחת לא מצא עבד לרוץ לפניו ורץ לפניו שלשה מילין.

ברייתא קצרה זו טומנת בחובה את יסודות חיוב הצדקה והעזרה הדדית – הציווי המוחלט לפרנסה והאמירה שהשמירה על רמת החיים שאליה הורגל האדם גם היא מצוות צדקה. אף אדם שאין לו רכב מצווה לסייע לחברו שירד מנכסיו לרכוש מכונית שאליה הורגל, הוא מקיים מצווה בכך ואל לו לומר לחברו: "לי אין רכב, תסתדר גם אתה בלי רכב." (אומנם כלפי הנזקק – הדרכת חז"ל מעריכה יותר את המקיים בעצמו "פשוט נבלה בשוק ואל תזדקק לבריות", אבל אין קשר בין הדרישות מן האדם עצמו לבין דרישות התורה וההלכה מן החברה, ודוק.)

מדינת ישראל

בתי הדין הרבניים

בית דין הוא אביהם של יתומים ושל חסרי הישע. להליך גירושין שבו בני הזוג מחליטים להתגרש, כאשר לפחות ב-80% מן המקרים ההליך נעשה בהסכמה (אף על פי שבצד הכלכלי יש מחלוקות), יש שותף שלישי שהוא הילדים הנגררים להליך בעל כורחם והם צד שבכל מקרה נפגע – בני הזוג או אחד מהם לפחות חושבים שהם ישפרו את איכות חייהם על ידי הגירושין, הילדים בכל מקרה נפגעים. תחומי הפגיעה הם עמוקים, רבים וארוכי טווח. בית הדין ומערכת המשפט יכולים וחייבים להשפיע על חלק מן הגורמים שסופם שהם משפיעים על איכות חייו של הקטין:

א. קשריו עם שני ההורים המוסדרים על ידי קביעת המשמורת והסדרי השהות;

ב. מחייתו של הקטין המוסדרת על ידי פסיקת גובה המזונות;

ג. התארכות וסרבול הדיונים המשפטיים שלהם השפעה מכרעת על איכות חייו של הקטין, כפי שיבואר בהמשך.

ההקדמה להצעת חוק המשמורת החדש מציגה את החזון החדש של המשמורת המשותפת. לכאורה 'חזון אחרית הימים' לפנינו. גם אם מתגרשים, מה טוב יותר מאחריות הורית משותפת לגידול הילדים – ובמיוחד שמחקרים בארץ ובעולם הוכיחו את עדיפותה של זו?

לצערי אני נאלץ לפקפק בגישה זו וב'מחקרים' אלו.

ככלל אני סבור שקשר בין הורים וילדים אינו נמדד בעיקרו על פי כמות השעות שבהן הילדים נמצאים עם האם או האב, לא במסגרת חיי הנישואין כאשר יחסי ובני הזוג תקינים והם חיים יחד, ואף לא כאשר הם מתגרשים. הקשר להורים הוא דבר עמוק, שנרכש בעיקר מתוך אהבה, השקעה ומסירות של ההורים לילדיהם.

מבנה המשפחה ה'קלאסי' והמקורי בנוי על אב המשכים קום לעמלו וחוזר לביתו לעיתותי ערב ומנגד האם המסורה ה'צופיה הליכות ביתה ולחם עצלות לא תאכל'. כך גדלנו אנו וגדלו בני דורנו וכך גדלו ילדינו. עם זאת אין לתאר את הקשר ואהבת האבות לבנים והבנים לאבות.

בזמנים מודרניים אלו פעמים שהמשוואה מתהפכת והאם יכולה לעבוד יותר מן האב, אבל המקרים שבהם הילדים שוהים עם הוריהם 'שווה בשווה' הם נדירים.

לכן אין לקבל את תיאוריית החלוקה השוויונית של זמני השהות בין ההורים כחזון הגאולה של המשפחה המתפרקת. זאת במיוחד לאור המחירים הכבדים אותם צריכים לשלם הן הילדים והן ההורים. ונבאר דברינו.

'מחיר' המשמורת המשותפת

לטעמי פתרון זה של משמורת משותפת אינו מתאים לחלק הגדול של האוכלוסייה מן הסיבות הבאות:

א. עוני וקשיי קיום

פתרון המשמורת המשותפת יוצר עוני. רובם של משקי הבית – גם כששני בני זוג חיים בצוותא תחת קורת גג אחת ובמשק בית משותף אינם מצליחים 'לגמור את החודש'. כל גירושין יוצרים קשיים כלכליים כאשר שני בני הזוג מתגרשים וצריכים לנהל שני משקי בית נפרדים, כפל מדור ואחזקת הבית במקום "נר לאחד נר למאה".

מדינת ישראל

בתי הדין הרבניים

כאשר יש הורה משמורן אחד שרוב המשאבים אצלו, ההורה המשמורן מסוגל בדרך כלל, לענות על הצרכים הבסיסיים של מדור סביר ויכולת קיום רק בעזרת דמי המזונות, כיוון שהניסיון מוכיח שלמרות הגירושין ולמרות העדרו של אחד ההורים מן הבית, צורכי משק הבית אינם פוחתים בצורה משמעותית, שהרי הוצאות הדיור (שכר דירה, ארנונה, מים חשמל וכו') שהן מרכיב משמעותי ביותר בהוצאות משק הבית נשארות כשהיו, וכן הוצאות אחזקת הילדים נשארות כשהיו.

במקרה שלפנינו ללא תשלום המזונות נשארת האם עם סך של כ-10,000 ש"ח שהוא סך של מחצית מהוצאות משק הבית כפי שהיו עד לגירושין – דבר שאינו מאפשר המשך של חיים נורמליים לא לילדים ולא לה.

על ידי תשלום המזונות של האב היה משק הבית מתנהל עם סך של כ-14,000 ש"ח – כ-70% מאמצעי המחיה שעמדו לרשותם לפני הגירושין – דבר שהוא אומנם לא קל, אבל אפשרי.

כעת, משנמנע האב לשלם את מחויבותו, אם היינו נענים לדרישתו לבטל את חיוב המזונות כליל, האישה הייתה נאלצת לכלכל את משק הבית עם סך של כ-10,000 ש"ח בלבד – דבר שלדעתנו אינו אפשרי כלל, ופגיעתו בילדים שהתרגלו לרמת חיים מסוימת קשה ביותר.

עיקרון זה נכון כמעט בכל רמת חיים, גם ילדים שהורגלו לחיות במשק בית המכניס כ-40,000 ש"ח לחודש יתקשו לרדת ברמת החיים בצורה דרסטית ולהתקיים במשק בית שעומדים לרשותו 20,000 ש"ח בלבד. ואף שכולנו מודעים לכך שיוקר המחיה משתנה בין עיר לעיר, ולעיתים אף באותה עיר משכונה לשכונה, מכל מקום יהיה זה בלתי-סביר לדעתנו שעל מזבח ערך המשמורת המשותפת יאלצו הילדים להתנתק מרקמת החיים שאליה הם קשורים (מוסדות לימוד, חברים וכו') ולעבור למקום מגורים שיוקר המחיה בו זול יותר, לדעתנו דבר זה יפגע בהם קשות.

במצב הקיים במקרה שבפנינו לו הייתה האם מקבלת מזונות סבירים והיה מתאפשר לה לשכור דירה סבירה שבה תהיה לילדים ולה פינה שקטה 'לשים את הראש' בפרטיות מינימלית. כאשר מנגד האב ימשיך להתגורר בדירה היותר קטנה, לארח את ילדיו בשעות אחרי הצהריים וכדומה וישהה עמהם בהכנת שיעורים, אוכל וביילום, שאחריהם ישובו ללון בבית האם. גם אם ילוננו מדי פעם בפעם בשבתות או בימי החול אצל האב הרי שדאגנו לילדים שמסגרת הבסיס של חייהם תהיה סבירה.

ומן הפרט אל הכלל: כאמור לעיל אצל רוב הזוגות שאינם בעשירון העליון אם יצטרכו שני הצדדים מדור גדול הכולל את צורכי הילדים בקביעות, הרי ששני הצדדים לא יעמדו בכך ויקרסו כלכלית, והחמור מכך פסיקות מסוג זה גורמות לשינויים קשים במצבם של הילדים, ובסופו של יום גורמות לפגיעה בקשר של האב עם ילדיו שנתפס בעיניהם כמי שגורם להם צער וסבל נוסף.

(נדגיש: אנו מודעים לכך שכאשר יכולת ההשתכרות של האב אינה גבוהה, נאלצים אנו לעיתים לפסוק מזונות שאינם גבוהים דיים כדי לאפשר לאב להתקיים במינימום האפשרי. מכל מקום כאשר מול סבלם של הילדים עומד עיקרון המשמורת המשותפת, סבורים אנו שטובת הילדים קודמת לעיקרון זה.)

ב. הרחבת והעצמת המאבקים המשפטיים

לאחר שנוצרת מגמה שיפוטית של הורות משותפת המשפיעה על גובה המזונות הרי שמתחילים מאבקים על כל לינה וארוחה כדי לגרום להפחתת מזונות. וממילא המאבק על הסדרי השהות והמשמורת מזהם בראייה כלכלית. טובת הילדים נזנחת מפני השיקול הכלכלי ועלות המזונות.

מדינת ישראל

בתי הדין הרבניים

פגשנו לא מעט מקרים שבהם האב כלל לא שוהה עם ילדיו, הסבתות וכל המשפחה שומרים על הילדים ובלבד שתהיה משמורת משותפת, כדי להקטין את רכיב המזונות.

הרוח הנושבת מפסיקת בג"ץ פותחת זירת התגוששות נוספת בין בני הזוג. כידוע מדינת ישראל משקיעה הון עתק בהקמת יחידות סיוע למערכת בתי הדין והמשפט כדי לגשר ולהביא להסכמות בין בני הזוג בהליך הגירושין, מנתוני בתי הדין עולה כי אכן הליך זה לכאורה מסייע לסיים את התיקים ביותר הסכמות (מאז כניסתו לתוקף של החוק להסדר התדיינויות בסכסוכי משפחה (הוראת שעה) תשע"ה – 2014 ('חוק המהו"ת') חלה ירידה גדולה בפתיחת תיקי תביעת גירושין בהשוואה לתיקי גירושין בהסכמה. עם זאת חובתנו להדגיש שעובדה סטטיסטית זו אינה מגלה בהכרח שהתנהגות הזוגות בבואם להתגרש השתנתה מהותית, שהרי גם לפני 'חוק המהו"ת' מספר לא מבוטל של תביעות גירושין הסתיימו בדיון הראשון, שהקביל להליך המתקיים ביחידות הסיוע. דבר זה קורה כיום עוד לפני התייצבות הצדדים בפני המערכת השיפוטית, ואין כאן המקום להאריך). חבל מאוד שתיפתח זירת התגוששות חדשה שתכלה את ממונם של בני הזוג.

ג. ניכור הורי בשל המאבקים

החלק החמור יותר הוא הניכור ההורי הנגרם מהמלחמות על המשמורת שאין גרוע מהן לנפש הילדים, להורים עצמם, ולקשרים שבין ההורים לילדיהם. המאבק והמלחמות המשפטיות מרעילים את האווירה וגורמים לניכור הורי ו'אין הצער שווה בנוק המלך'. האם תתחיל לחשוש מכל מפגש נוסף של האב עם ילדיו, עורכי דינה ויועציה ינהלו מלחמת חורמה על כל מפגש של האב עם ילדיו שהרי כל מפגש "שווה כסף". כל הסיבות וכל טענות יועלו כדי למנוע ריבוי מפגשים, העצמה של כל אירוע תהפוך לחשש של "אב המסכן את ילדיו". טפטוף מודע ובלתי-מודע לילדים מדוע לא כדאי להם להיות בקשר עם אביהם ובפרט ש"גם כסף אבא שלכם לא נותן..." – כטענה הנשמעת לא אחת, כאשר מנגד האב גם הוא לא טומן ידיו בצלחת ב'טריקים' וב'שטיקים' כדי לקנות את נפש ילדיו, כשהמגמה האמיתית אינה אלא לחסוך בהוצאות המזונות.

המחשת הדברים במקרה שלפנינו

הזוג שלפנינו מתגושש כבר שלוש שנים בשתי ערכאות: בבית המשפט על המשמורת והסדרי השהות, ובבית הדין על תשלום המזונות. האב בהופעתו לפנינו טען שהוא כבר אינו יכול לעמוד בהוצאות שכר טרחת עורך הדין. האם גם היא 'מתבוססת בדמיה' תרתי משמע בעקבות הדיונים הממושכים. גם לו היו כל הדיונים מתנהלים בערכאה אחת עדיין היו ההוצאות המשפטיות הגבוהות הנגרמות ממלחמת המשמורת פוגעות במטה לחמם השבור ממילא של בני הזוג ושל הילדים.

ומן הפרט אל הכלל

א. מחקרים רבים מוכיחים כי גירושין מכוערים ומריבות איך-סופיות של ההורים פוגעים פגיעה קשה ביותר בילדים, כמו כן העלות של המאבקים המשפטיים עולה פעמים רבות על התוצאה הכלכלית של הפחתת מזונות או הגדלתם.

ב. לילד אין יציבות של בית קבע: בכל יום הוא בבית אחר – דבר המשפיע על החברים ועל התכנון של המטלות היומיות ויוצר בלבול אצל הילד ובפרט אם שני המקומות אינם סמוכים ממש. לא כל ילד יכול ולא בכל תקופה בחיים אפשר לשרוד בצורה טובה את הפיצול וחוסר הקביעות של פינה שקטה וקבועה לשים בה את ראשו.

מדינת ישראל

בתי הדין הרבניים

ג. כבר קבעו רבותינו את הביטוי 'קדירת השותפים לא חמה ולא קרה' ("קדירא דבי שותפי לא חמימא ולא קרירא"). **אחריות משותפת זוקקת שיתוף פעולה ורצון טוב.** לכן ראוי לאשר משמורת משותפת רק במקרים שבהם מזהה הערכאה השיפוטית כי הדבר אפשרי. **כאשר התקשורת הביין הורית לקויה הרי שכל פעולה תהפוך לסיוט.** "למה קנו את החולצה הזאת שהיא יקרה?" "תבקש מאבא מחר שהוא יקנה לך", "למה החוג הזה ולא אחר?" כבר העירה על כך כבוד השופטת דפנה ארזיברק בפסק דין והציעה שיהיה הורה מרכז ואחראי – דבר שאכן יפתור חלקית את הבעיה, אבל כאשר ההורות משותפת, אף אחד מן ההורים לא ישלם מזונות למשנהו, והתשלומים יהיו "רק" ההוצאות המשותפות תפתח תיבת פנדורה שלא מסתיימת לעולם כאשר הילדים נקרעים בתוך.

לסיכום

בתיק שלפנינו השתכנענו כי **טובת הילדים אינה מאפשרת פטור של האב ממזונות ילדיו** אף על פי שהאב מחזיק בילדיו זמן מכובד ואולי אף זמן השווה לשהות בה שוהים הילדים עם אימם. חובת האב וחובת בית הדין לדאוג שלילדים יהיו תנאי מגורים ומחיה סבירים, מה שלא קורה במקרה שבפנינו, כאשר האם דואגת בכל יכולתה הכלכלית ומחסירה מפיה ומחיייה כדי לדאוג לילדים.

כל זאת בלי להיכנס כלל לשאלה העקרונית אם אפשר כלל לחייב את האם במזונות הילדים, שבה נדון בהמשך. במקרה שלפנינו האם כאמור נותנת את כל הונה ואונה למען ילדיה וזה לא מספיק. אשר על כן קובע בית הדין שהאב חייב במזונות ילדיו. ולדעתנו אף אם יגרור הדבר צמצום מסוים בזמני השהיה של האב עם ילדיו, החובה הראשונית היא דאגה ליכולת מחייה סבירה לילדים והיא עדיפה על פני עוד לילה שבו ישנו הילדים עם אביהם כפי שהארכנו לעיל.

אשר על כן, הערעור של האב נדחה. כאמור בהחלטת בית הדין האזורי פתוחה לפני האב הדלת לבקש ולדון בבית הדין האזורי בגובה המזונות שבהם הוא חייב.

בנושא העקרוני של חיוב האם במזונות ילדיה עוד נרחיב ונצטרף את הדברים לתיק בהמשך, אולם לאור השיהוי המתמשך בהוצאת פסק דין ומאחר שאין נפקות מעשית בנדון שלפנינו, בית הדין 'ישחרר' פסק דין חלקי זה.

הרב אליעזר איגרא

ראיתי מה שכתב ידידי ועמיתי הגר"א איגרא, המתאר היטב את זירת הסכסוך החדשה המתפתחת בשנים האחרונות בעת פירוק המשפחה, **טפטוף ההופך לנחשול, ושבבו המחלוקת בין ההורים בקביעת זמני השהות, אינה נובעת מצורכי הילדים ואף לא מצורכי ההורים, אלא ממלחמה כלכלית גרידא להורדת גובה המזונות, כשטובת הילדים אינה שיקול במלחמה זו.**

אין ספק שמצוקתם של הורים שלהם הסדרי שהות מועטים – ששני פנים לה: (א) קשר בלתי מספק עם הילד; (ב) חיוב מזונות שאין הם יכולים לעמוד בו – חייבת לעמוד לעיני הערכאה השיפוטית בבואה לתת הכרעתה. אך ברוב המקרים המשמורת המשותפת והפחתת דמי המזונות אינם הפתרון אלא יצירת בעיה חדשה המבטיחה את שימור הסכסוך בין ההורים לאורך שנים גם אחרי הגירושין ואף אחרי שכל אחד מהם בונה את חייו מחדש.

לאור האמור אני מצטרף לדבריו של הגר"א איגרא שיש לדחות את הערעור במקרה שלפנינו.

מדינת ישראל

בתי הדין הרבניים

נימוקים עקרוניים לקביעת המדדים ההלכתיים לחיוב האב במזונות ילדיו והיחס בין חיובו לחיוב האם במקרים השונים יינתנו במועד מאוחר בערעור זה או בערעורים אחרים המוגשים לפנינו.

הרב שלמה שפירא

מצטרף למסקנה שיש לדחות את הערעור בנסיבות התיק הנוכחי.

הרב ציון לודאילוז

פסק דין

הערעור נדחה.

פסק הדין מותר לפרסום לאחר השמטת פרטי הזיהוי של הצדדים.

הרב ציון לודאילוז

הרב שלמה שפירא

הרב אליעזר איגרא

עותק זה עשוי להכיל שינויי ותיקוני עריכה